

УДК 72.012.1:72.05.25.4

Оксана Бойко¹, Микола Бевз²

¹ кандидат архітектури, старший викладач кафедри архітектури та реставрації,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів

e-mail: ustok@ukr.net

orcid: 0000-0002-7440-0272

² доктор архітектури, професор, завідувач кафедри архітектури та реставрації,
Національний університет «Львівська політехніка», Львів
професор кафедри консервації пам'яток,
Львівська політехніка

e-mail: bevmist@polynet.lviv.ua

orcid: 0000-0003-1513-7045

АРХІТЕКТУРА БУДІВЕЛЬ ЛЬВІВСЬКОЇ ПОЛІТЕХНІКИ У ПЕРШИЙ ПЕРІОД ФУНКЦІОНУВАННЯ ДО 1877 р.: АДАПТАЦІЯ КАМ'ЯНИЦЬ ТА НОВІ ПРОЄКТИ У ЦЕНТРІ МІСТА

© Бойко О., Бевз М., 2022

<https://doi.org/10.23939/sa2022.02.033>

У працях з історії Львівської політехніки перші роки функціонування технічної школи пов'язують із будівлею у центрі Львова, на вул. Театральній, 20. Проте реальна архітектурна історія Політехніки виявилася багатшою на об'єкти та складнішою. Нововиявлені архівні документи, які торкаються історії Львівської політехніки, дають змогу по-іншому глянути на перший період її існування. Надзвичайно цікавою є також інформація не лише про будівлі, але й про набір приміщень (їх планувальну структуру, функції), які забезпечували функціонування навчальної установи. Вважалося, що першим будинком, спеціально запроєктованим для Політехніки, був нинішній її головний корпус на вулиці С. Бандери, 12, зведений у 1873–1877 рр. У Центральному державному історичному архіві у м. Львові виявилися раніші проєкти будівлі Вищої Технічної академії. Їх планувалося спорудити на ділянці у центральній частині міста – на площі Каструм. Ця площа виникла після розбирання комплексу будівель Низького замку та монастиря ордену Францисканців. Проаналізовано нововиявлені архівні проєкти, які поділено на дві групи: а) проєкти перебудови і адаптації житлових кам'яниць на розі вул. Театральної та Вірменської на потреби технічної школи; б) проєкти нової будівлі Технічної академії, що її планували спорудити у центрі міста на площі Каструм.

Ключові слова: Львівська політехніка, архітектура, будівлі, архівні проєкти, XIX ст.

Постановка проблеми

Історія Політехніки як освітньої установи досить повно висвітлена у кількох наукових працях. Це переважно роботи з міжвоєнного часу Поплавського, Заянчковського, а згодом праця Буцка та колективна монографія за редакцією Ю. Бобала. У згаданих працях детально розкрито історію Політехніки, але лише побіжно відображено її архітектурний розвиток. Окреме монографічне дослідження присвячене сучасному головному корпусу, який зведений у 1873–1877 рр., з'явилося лише у 2014 р. (Жук, 2014). Про інші будинки Політехніки маємо лише короткі згадки у виданнях із

історії архітектури (Бірюльов, 2010; Трегубова, 1997) або у статтях із історії того чи іншого підрозділу університету. Особливо невисвітленою є архітектурна сторінка першого етапу діяльності навчальної установи, коли вона існує як Реальна школа, а згодом Технічна академія. Саме цьому періоду присвячуємо наше дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Методика дослідження базується на архівному пошуку та аналізі проєктної архівної документації. Аналізуються матеріали, що торкаються історії будівель, коли установа розміщувалася у центрі міста та функціонувала у пристосованих приміщеннях. Дослідником Оксаною Бойко також виявлені в державному архіві Львівської області нові архівні документи, які дають змогу по-іншому глянути на перший період її існування у ранні Реальної школи та Технічної академії (Бойко, Бевз, 2016).

Мета статті

У статті ставимо за мету проаналізувати ці проєктні архівні матеріали та доповнити їх картографічними даними. Аналізовані матеріали торкаються першого періоду розвитку Політехніки – від 1817 до 1877 рр. Окремі представлені матеріали публікуються вперше.

Виклад основного матеріалу

У листопаді 1817 р., згідно з цісарським Декретом від 1816 р., у Львові була відкрита трирічна Реальна школа, що вперше почала надавати початкові технічні знання своїм вихованцям. Після того, як 1835 р. у ній відкрили торговий відділ, навчальний заклад почав функціонувати під назвою Реальної торговельної академії, яку 1844 р. реорганізували у Цісарсько-королівську Технічну академію (Зінкевич, 2014).

Початки будівельної історії навчальної установи мають свої цікаві сторінки. Спочатку Реальна школа функціонувала у винайнятих і пристосованих приміщеннях кам'яниці, розташованої на розі нинішніх вулиць Театральна, 20–Вірменська, 2. Чому саме тут було розміщено нову навчальну установу? Ще на початку XIX ст. ця ділянка центральної частини Львова була обрана австрійською адміністрацією для осідку освітніх установ, що відобразилося у назві вулиці. *“Вулиця Вірменська, як пише В. Вуйцик, постала одночасно з формуванням середньовічного міста в межах оборонних мурів. Відрізок між вулицями Театральною і Краківською приєднали до Вірменської 1871 року. До того часу він мав назву Пекарської, потім Тринітарської (від сусідства з монастирем Тринітаріїв), відтак – Академічної або Університетської (від університету, що розміщався у цій монастирській будівлі)”* (Вуйцик В., 2012: 162). Тобто Реальну школу розмістили поряд із давніше розташованим університетом. У цій, північно-західній частині середмістя на початку XIX ст. утворилися нові вулиці та площі на місці розібраних середміських укріплень – оборонних мурів, башт та валів. На місці розібраного північного прясла виникла вулиця Нова (нині вул. Лесі Українки), на місці Низького замку – площа Каструм, ще одна вільна площа утворилася на місці зруйнованого 1848 р. монастиря Францисканців (якраз навпроти будинку Реальної школи).

Будинок на розі Театральна, 20–Вірменська, 2, у якому розмістилася первісно Реальна школа, а відтак Технічна академія, постав на місці двох середньовічних кам'яниць, імена власників яких збереглися у їхніх назвах. У XVII ст. тут стояли кам'яниці під назвами: Піщимушинська (1605–1612 рр.), Соколовська (1630–1640 рр.), також Турська чи Турцівська (1631–1635, 1639 рр.) (Мельник Б., Шестакова Н., 2008). У шосових книгах та судових документах за 1647–1767 рр. наріжна кам'яниця відзначена під назвою Космігловської – від імені її власника Космігеля, а у ліктьовому податку за 1767 р. – Космігловська наріжна, з розмірами 10,1 м – від вулиці Вірменської та 29,0 м – від Театральної (Могитич Р., 2009). Поряд із нею у бік Вірменської (№ 2) знаходилася парцеля з кам'яницею Біветівською чи Піщимінською (шириною 23,0 м), у ліктьовому податку за 1767 р. відзначена, як

“Біветівська пустка” (Трегубова Т., 1996). На карті Львова 1777 р. Й.-Д. Губера ці дві парцелі позначено дуже виразно (рис. 1). Наріжна кам’яниця замальована у помаранчевий колір, що означало задовільний технічний стан. Вона має конскрипційний номер 62 і вужчим фасадом звернена до нинішньої вул. Театральної. Парцеля праворуч від неї має видовжену форму. Кам’яниця на цій парцелі не прорисована, що може означати її перебування у руїні або й її відсутність (Huber D., 1777) (рис. 2). Саме на цих двох парцелях (Космігловській наріжній та Біветівській) були згодом зведені нові кам’яниці, назви яких відповідають їхнім новим власникам – Даровських і Левицьких. Але зведення цих нових кам’яниць відбулося вже на нових планувальних засадах (див. рис. 3). Також вони позначені вже іншими номерами – наріжна № 38, що належить до Театральної, а друга – № 73 до вулиці Університет Гассе (Вірменської). Звели їх наприкінці XVIII ст., оскільки вони вже присутні на карті 1802 р. На відміну від попередників, кам’яниці були звернуті головним фасадом не до Театральної, а до вулиці Вірменської. На карті Львова 1829 р. ці дві кам’яниці позначені як одна, що може означати їх використання під одну функцію (рис. 4). Як дві кам’яниці, зафіксовані вони на кадастральній мапі Львова 1849 р. під конскрипційними номерами № 72 (витягнута вздовж Вірменської) та № 73 (витягнута вздовж Театральної) (ЦДІАУЛ, ф. 186, оп. 8, спр. 829). Тут знову бачимо зміну орієнтації кам’яниць, що може свідчити про активні процеси реконструкції забудови вулиці у 1830–1840 рр. (рис. 5).

Рис. 1. Вулиця Театральна з фасадом костелу Св. Петра і Павла і корпусу монастиря ОО Єзуїтів, за якими утворилася вільна площа навпроти Реальної школи.
Фото – Карл Ф. Лянґ, 1861–1863 рр. (Львів у фото ЦС с. 13)

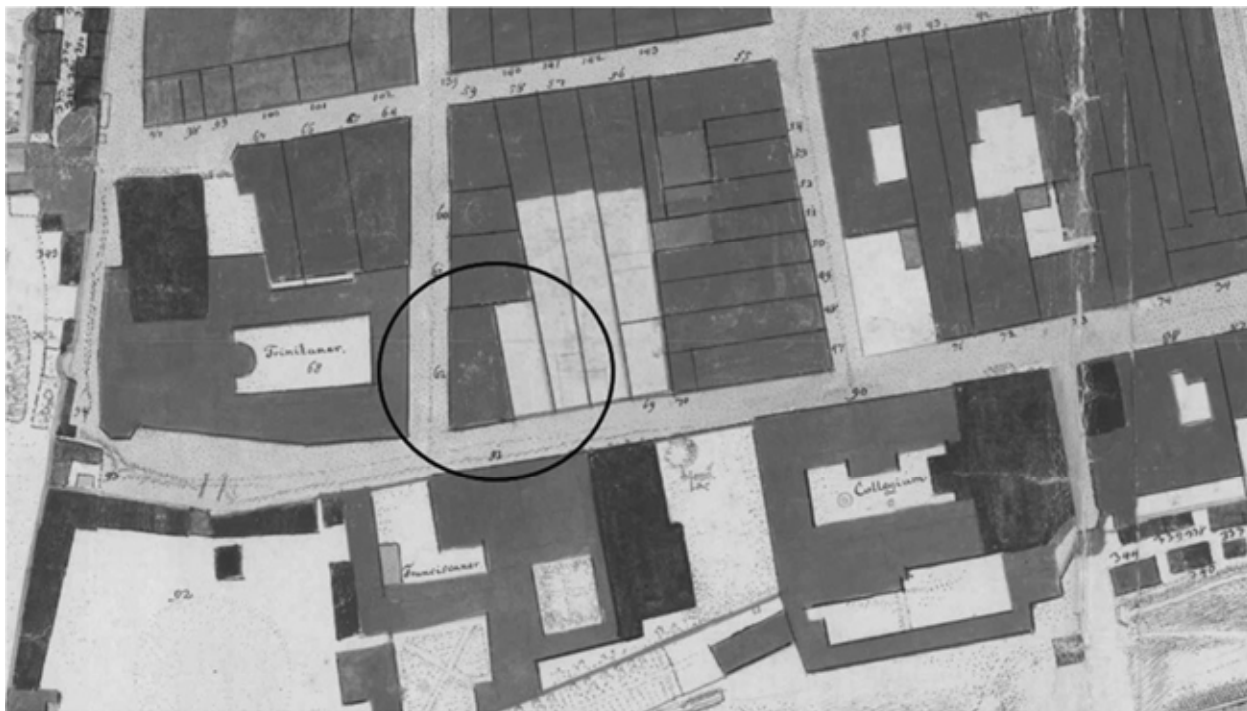

Рис. 2. Забудова вулиць Театральної та Вірменської на карті Й. Д. Губера з 1777 р. (Губер, 1777)

Рис. 3. Забудова вулиць Театральної (Лянге Гассе) та Вірменської (Університет Гассе) на карті 1802 р. (План, 1802)

У Центральному державному історичному архіві у Львові у фонді Колекції проектів і планів (ф. 726) (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 383, 1861) збереглися чотири справи з креслениками будівель Реальної торгової школи, а згодом академії. Дві з цих справ стосуються згаданої вище наріжної будівлі на Театральній–Вірменській – інвентарні плани, проєкт їх адаптації під навчальну устанovu (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 384 (б/д)).

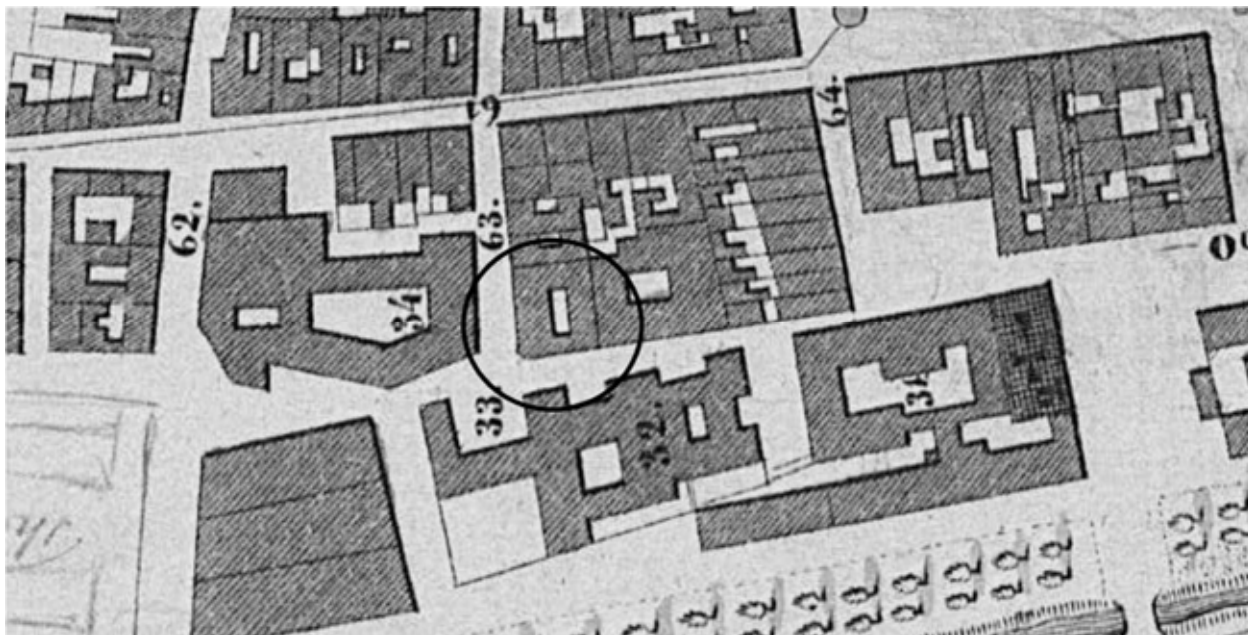

Рис. 4. Забудова вулиці Театральної та Вірменської на карті 1829 р. (Trentsensky, 1829)

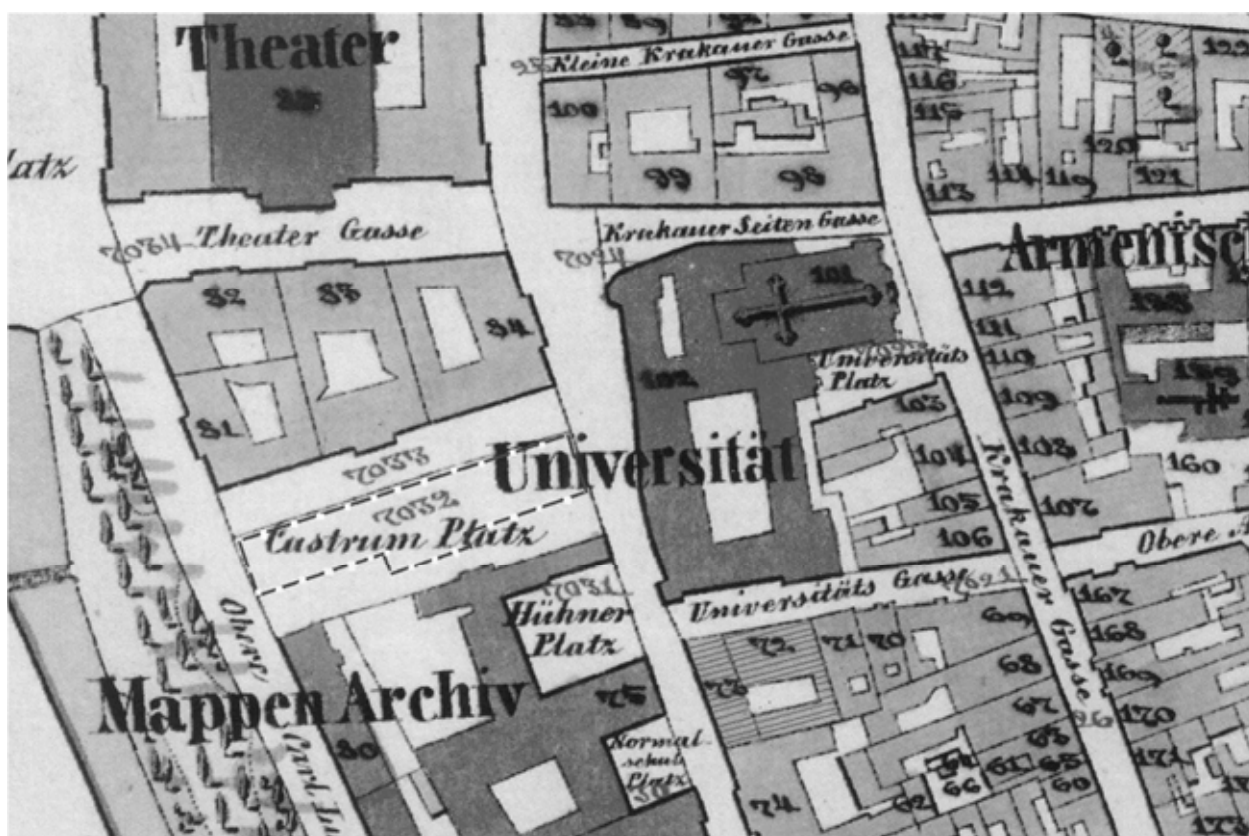

Рис. 5. Кадастрова карта міста Львова 1849 р. (Атлас, 2004).

Район вулиць Довгої, Університетської та площі Каструм. Два об'єднані будинки (№ 72 і 73), у яких розміщувалася Технічна академія на розі вулиць Довгої та Університетської, позначено нами штрихом. Пунктирною лінією позначаємо ймовірне місце розміщення нового проєктованого у 1843 р. будинку Технічної академії. Опрацювання М. Бевза

Ще дві справи, давніші за датами (1840, 1843 рр.), – це проекти на будівництво нового об'єкта. Перша справа (1840 р.) подає проект нової будівлі – в плані П-подібної форми (у двох версіях брили: на два поверхи та на три), прибудованої однією стороною до якихось сусідніх будинків (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 381, 1840). Натомість друга справа (за 1843 р.) подає дуже ретельно виконаний проект нового, вільно стоячого будинку Цісарсько-королівської Технічної академії у двох версіях (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 382, 1843). Проектовану будівлю, на нашу думку, архітектор розміщував у цій же, північно-західній ділянці Львова, але на іншій ділянці – навпроти наріжного будинку, на протилежному боці вулиці Театральної – на площі, званій Каструм, яка утворилася на місці розібраних будівель Низького Замку. Спочатку площа Каструм була великою і простягалася від Полтви до будівлі університету, розміщеного тут від 1784 р. у перебудованих корпусах монастиря Тринітаріїв. Згодом у північній частині цієї площі звели театр Скарбка та квартал мешкальної забудови; незабудованою у 40-х рр. XIX ст. залишилася лише її південна частина – вузька смуга, що простяглася між променадом Карла Людвіга над Полтвою (проспект Свободи) та вулицею Театральною. Саме у такій формі площа Каструм зафіксована на кадастровій карті Львова 1849 р. (ЦДІАУЛ, ф. 186, оп. 8, спр. 829, 1849) (рис. 5), і саме на ній, за нашим припущенням, австрійський будівничий Гартман 1843 р. розробив проект Технічної академії.

Почергово, у хронологічному викладі подаємо стислу характеристику архівних будівельних справ. Переклад написів та експлікацій на будівельних креслениках здійснив історик Богдан Михалюньо, за що принагідно висловлюємо йому подяку.

Плани Львівської Реальної Торгівельної академії (1840 р.) (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 381, 1840). 1840 р. був розроблений проект на зведення нового будинку Реальної Торгової академії. Очевидно, умови функціонування освітньої установи у пристосованих кам'яницях на розі Театральної–Вірменської не були відповідними, тому планувалося звести нову споруду, на яку був замовлений проект. Конфігурація та розміри проєктованої будівлі академії відповідають двом об'єднаним парцелям на розі Театральної–Вірменської. Однак ситуаційність місця викликає запитання, позаяк проєктований будинок має три репрезентативні фасади, що суперечить розташуванню нашої ділянки у наріжнику кварталу, де таких фасадів могло бути лише два. Хіба що проєктом пропонувалося знести ще й сусідній будинок № 4 на вулиці Вірменській. Наявність у проєкті пивниць лише в наріжнику будівлі (як це ще й на сьогодні є в наріжній кам'яниці на Театральній–Вірменській) є аргументом на користь того, що нова будівля мала зводитися на місці наріжної кам'яниці з частковим використанням її фундаментів та пивниць.

Проектовану будівлю будівничий розпланував за типом “каре” (у формі літери “П”). Фактором такого архітектурно-просторового вирішення, очевидно, була містобудівна ситуація, конфігурація та розміри земельної ділянки, а також прагнення створити традиційний для освітніх установ ізольований від вулиці внутрішній простір. Периметральну забудову з невеликим внутрішнім подвір'ям формували три дво- або триповерхові корпуси (за варіантами) під високими двосхилими дахами. У тильній частині подвір'я до двох крил було запроєктовано дві невеличкі, симетрично розташовані триповерхові офіцини з вбиральнями (рис. 6, 7) (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 381, 1840).

Будинок був розпланований за коридорною системою. Широка брама-проїзд на осі чільного корпусу з боку вулиці Вірменської ділила академію на два крила. Праворуч від брами з тилу розташовувалася двобіжна сходові клітка. Перший поверх займали навчальні та службові приміщення різного призначення. У лівому крилі розташовувалися: водозбірник, вуглярня, кочегарня, сіни, вестибюль, мешкання кочегара, бухгалтерія, канцелярія, директорський кабінет, хімічна лабораторія, складське приміщення. Праве крило займали приміщення навчального призначення.

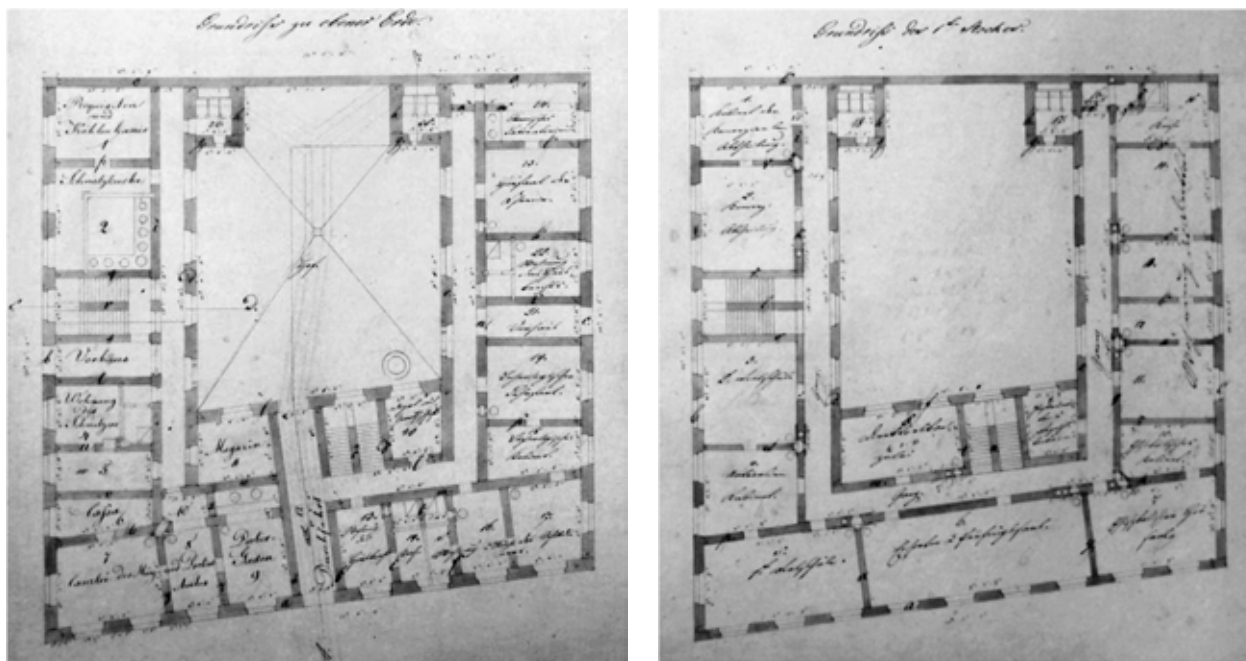

Рис. 6. План партерного та першого поверхів будівлі академії у проєкті з 1840 р.
 ("Плани Львівської Реальної Торгової академії" (2, арк. 1))

На третьому поверсі також планувалися навчальні аудиторії: зала для креслення (для техніків другого року навчання), зала для вищої математики, зали для практичної геометрії, наземного і водного будівництва, для хімічних дослідів, для фізичних дослідів, для практичної геометрії і будівництва, камера для технічного користування. Півниці були запроєктовані лише під наріжником будівлі від вулиць Вірменської та Театральної. Креслення перетинів та планів (рис. 6 та 7) показують, що будинок мав бути під'єднаний до мурованого каналізаційного колектора на вул. Вірменській (рис. 10).

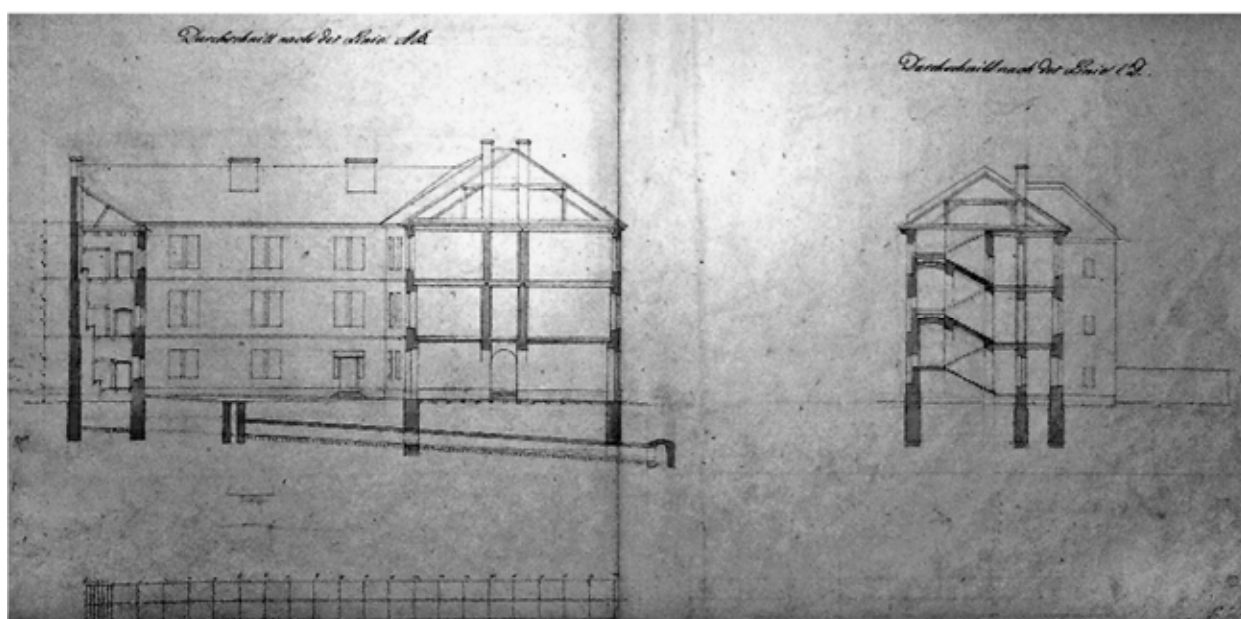

Рис. 7. Розрізи по триповерховій будівлі академії у проєкті з 1840 р.:
 "Плани Львівської реальної і торгової академії" (арк. 2)

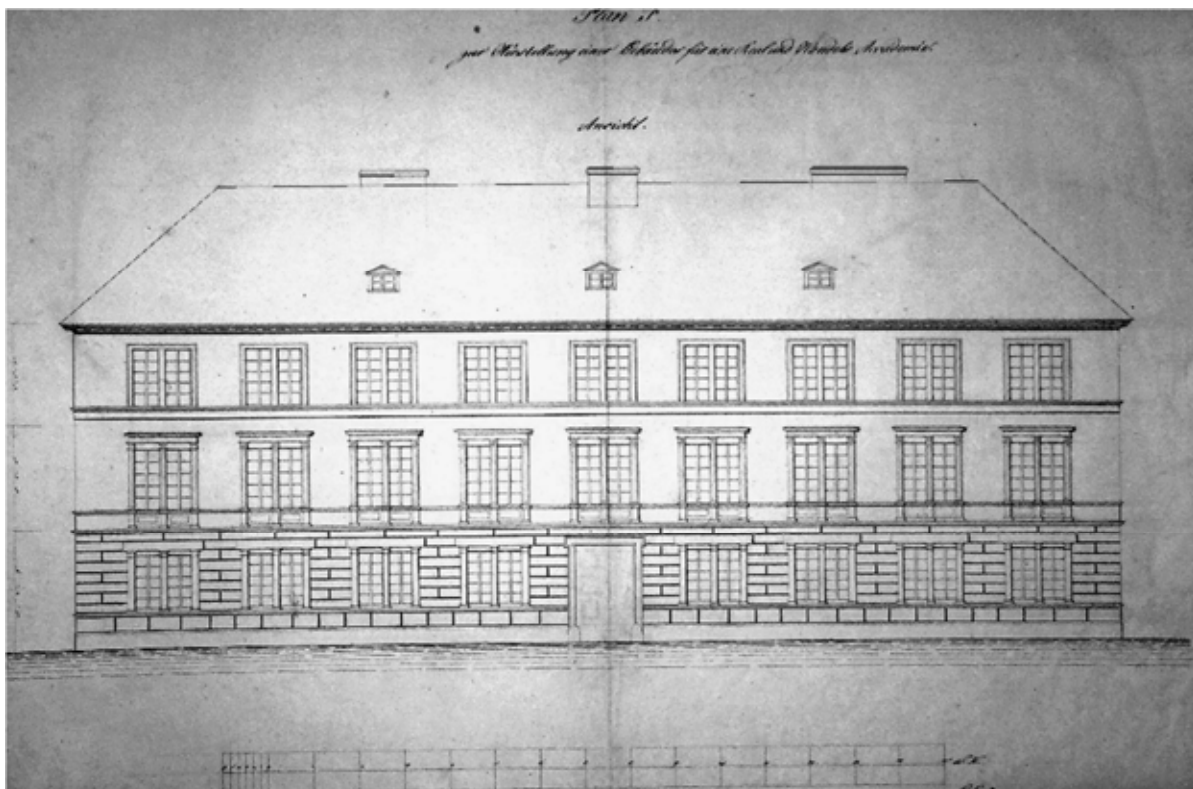

Рис. 8. Головний фасад будівлі Технічної академії у проєкті з 1840 р. Версія у три поверхи
("Плани Львівської реальної і торгової академії" (2, арк. 5))

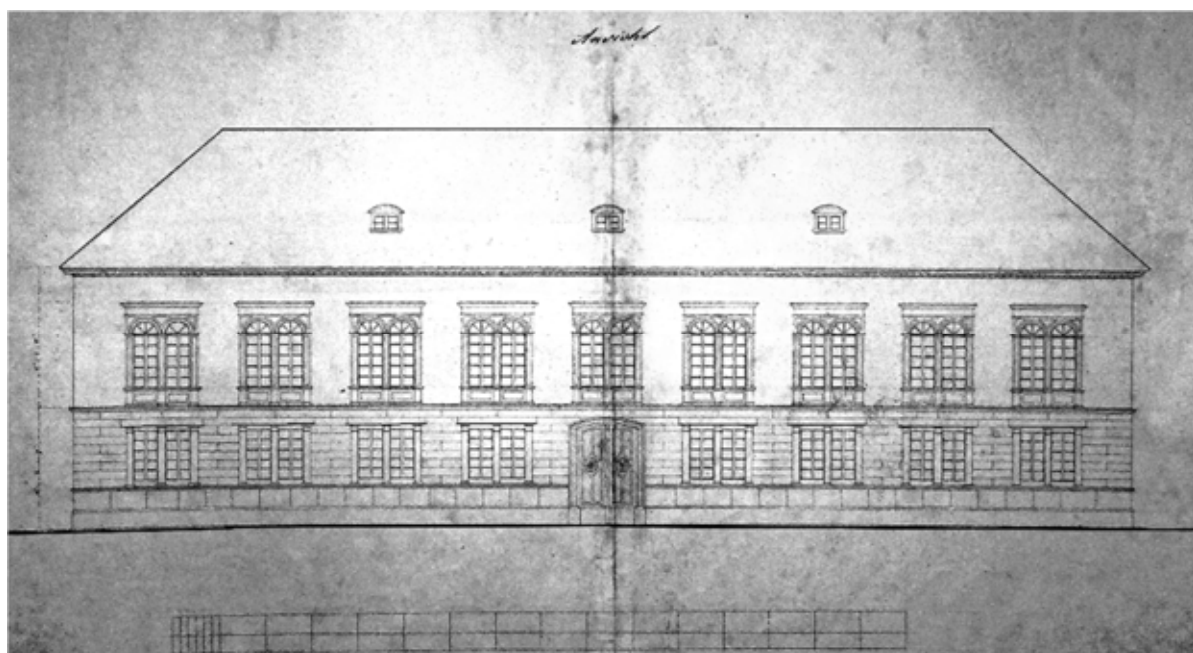

Рис. 9. Головний фасад будівлі академії у проєкті з 1840 р. Версія у два поверхи
("Плани Львівської реальної і торгової академії" (2, арк. 6))

Проект планів та фасадів будівлі було виконано у двох версіях – у двоповерховому та триповерховому вирішенні (рис. 4 і 5). Засади komponування фасадів та тип архітектурного вистрою в обох варіантах практично не відрізняються (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 381, 1840).

Цікаво, що архітектура головних фасадів академії в обидвох версіях була вирішена в стилі бідермаєру. Цей стилевий напрям мав коротке життя і не набув широкого розповсюдження, тому зустріч із ним у наших проєктах є вартим уваги історико-архітектурним фактом. Вкажемо на основні риси архітектури проєктованих будівель. Шттивну симетрію чільного фасаду підкреслювала брама, розташована строго на осі будинку. Віконний ритм із дев'яти спарованих вікон врівноважувало горизонтальне членування профільованими карнизами. Архітектоніка партерного поверху підкреслювалася застосуванням рустів. Прямокутні вікна оздоблювали лінійні поличкові сандрики (рис. 8 та 9). На архітектурі будівель відчутний виразний вплив тогочасної віденської школи.

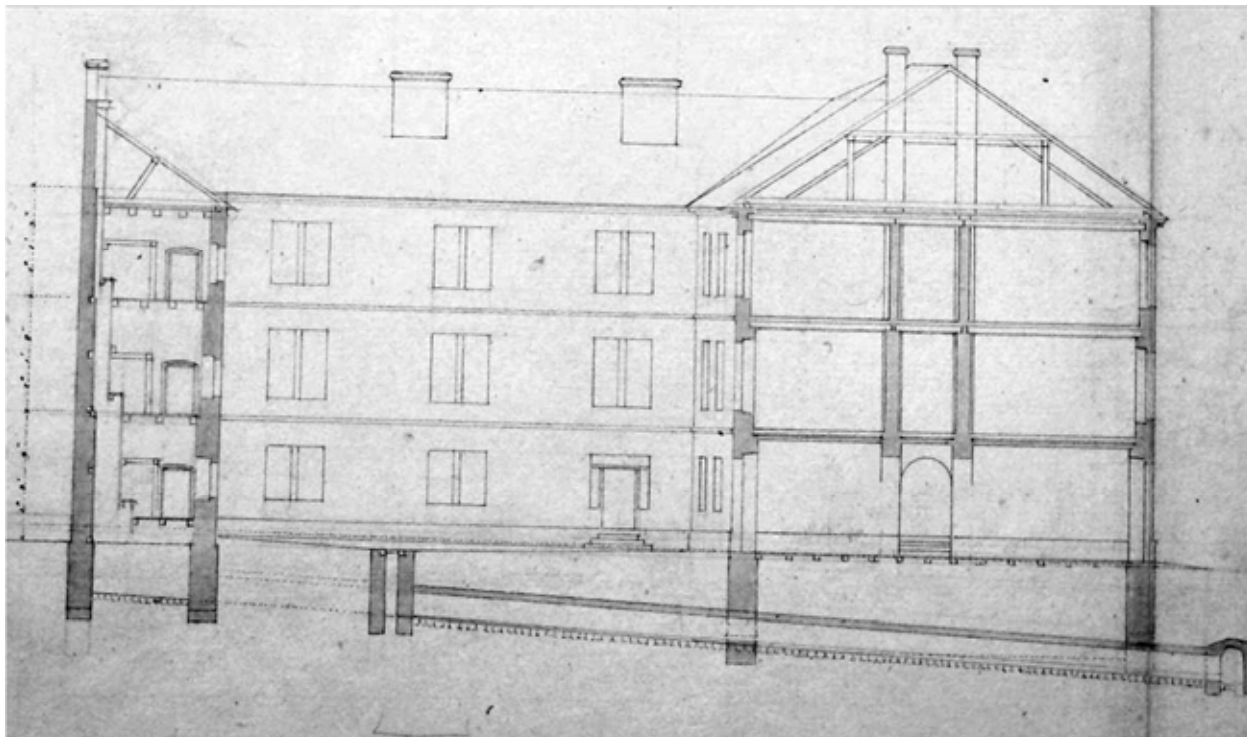

Рис. 10. Перетин по будівлі (праве крило в напрямку вулиці Вірменської)

Назагал можемо ствердити, що маємо тут дуже фахово виконані проєкти: перший – невеликої, але цікавішої за композицією фасадів будівлі, а другий – більшої за корисними площами освітньої установи. Проєкти можна відзначити дуже добрим функціональним і планувальним вирішенням та з архітектурою фасадів у характерних віденських традиціях.

Плани будівництва Реальної Торгівельної академії і Технічного інституту у Львові (1843 р.) (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 382, 1843). Від 1843 р. маємо ще один проєкт на зведення нової будівлі академії. Його розробив інженер-будівничий *Гартенман* (*Hartenmann*), який залишив свій підпис на аркуші. Порівняно з попередніми проєктами, цей проєктний задум передбачає побудову нового, значно більшого будинку Реальної Торгової академії та Технічного інституту. На проєкті, на жаль, не показано ситуаційної схеми, тому можемо лише припускати, що новий корпус навчальної установи міг бути проєктований, як вище відзначено, на площі Каструм (ЦДІАУЛ, ф. 186, оп. 8, спр. 829, 1849), навпроти будівлі університету. Логічно припускати, що чільним довгим фасадом будинок мав би бути повернутий на північ, тильним – на південь, а бічними – до вулиці Театральної та до створюваного у той час променаду на Карла Людвіга вздовж русла Полтви (рис. 5).

Рис. 11. Площа Каструм у Львові у 70-ті рр. XIX ст. У перспективі –Український народний дім.

На площі заготовлені для будівництва будівельні блоки з каменю-вапняку.

Місце, де мала постати будівля Реальної Торгівельної академії і Технічного інституту

На креслениках – це триповерхова будівля на витягнутому плані, з портиком (рис. 12). Композиційне вирішення чільного фасаду підпорядковане центрично-осьовій схемі (рис. 13). Моно-тонний ритм прямокутних вікон розбитий на три частини, з яких центральна акцентована широким семиосьовим пристінком (портиком), завершеним невисоким трикутним фронтоном. На осі пристінку розміщено головний вхід, обіч якого запроектовано дві едикули, призначені, очевидно, для скульптур. План будинку має коридорну схему з одностороннім розміщенням аудиторій та кабінетів. На тильному фасаді виступає п'ятиосьовий портик, у якому розміщена сходові клітка, вбиральні та службові приміщення, що призначалися для потреб будівельного і механічного курсів. Плани будівлі виконані у двох версіях, які різняться між собою лише розмірами окремих приміщень та схемою їх розташування.

На планах підписано всі приміщення, що призначалися для потреб будівельного чи механічного курсів та ін. (рис. 13). На другому поверсі містилися навчальні аудиторії: фізична дослідницька лабораторія і кабінет, каліграфічна, навчальна зала креслення, приймальня і директорські апартаменти. Проект є цікавим із архітектурного погляду, позаяк презентує новий підхід до проектування навчальної установи – у формі витягнутої триповерхової будівлі з виступаючим центральним ризалітом. Такий тип широко застосовувався щойно у другій половині XIX ст. Проект залишився нереалізованим.

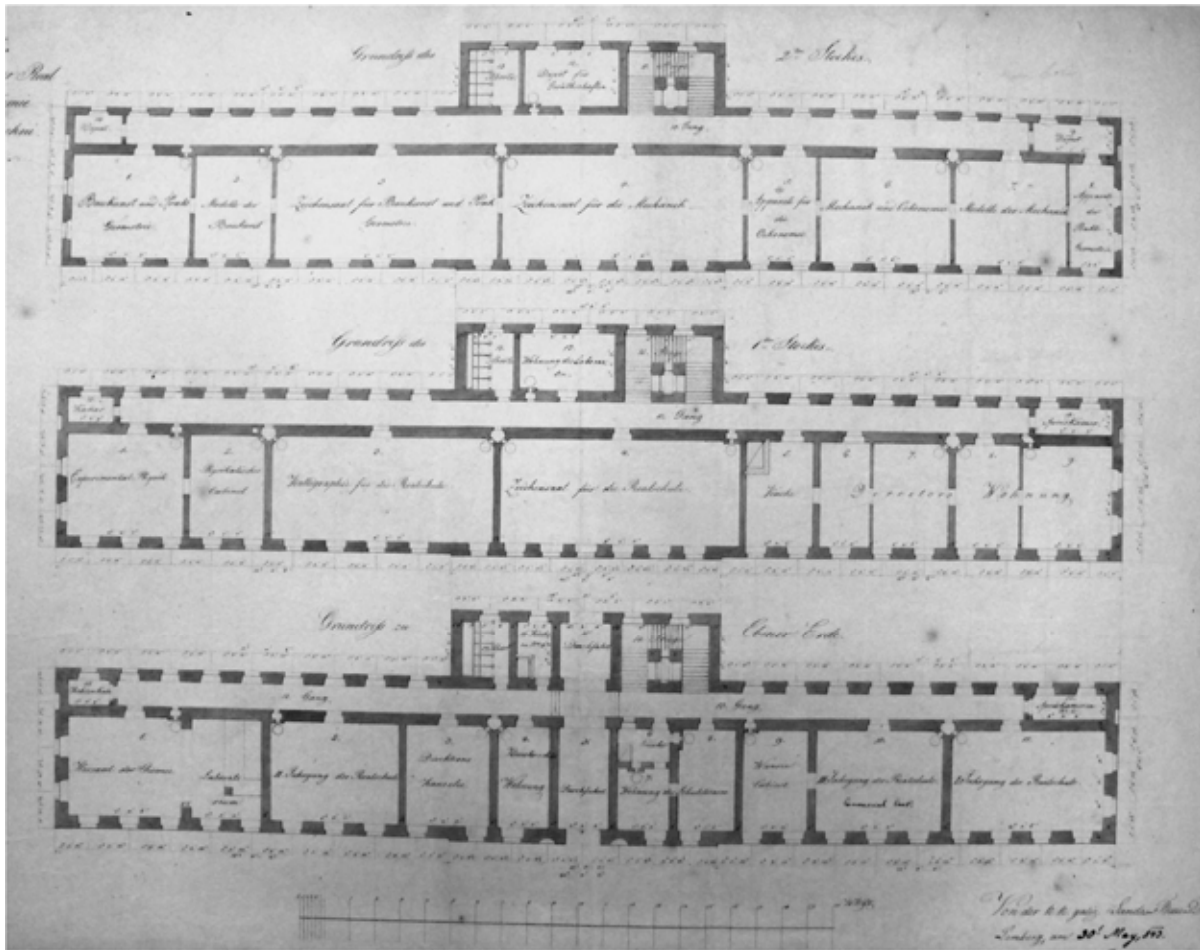

Рис. 12. План партерного, першого та другого поверхів будівлі академії у проєкті з 1843 р.
(“План будівництва Реальної Торгової академії і Технічного інституту” (3, арк. 1))

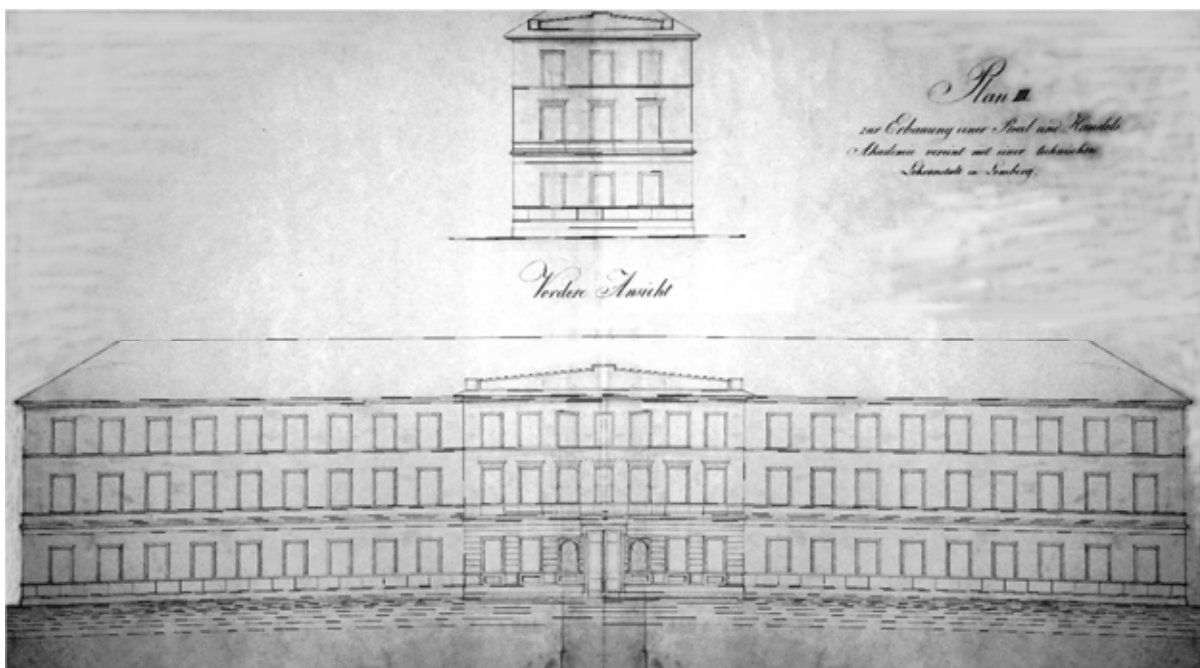

Рис. 13. Кресленик головного та бокового фасадів будівлі академії у проєкті з 1843 р.
(“План будівництва Реальної Торгової академії і Технічного інституту” (3, арк. 3))

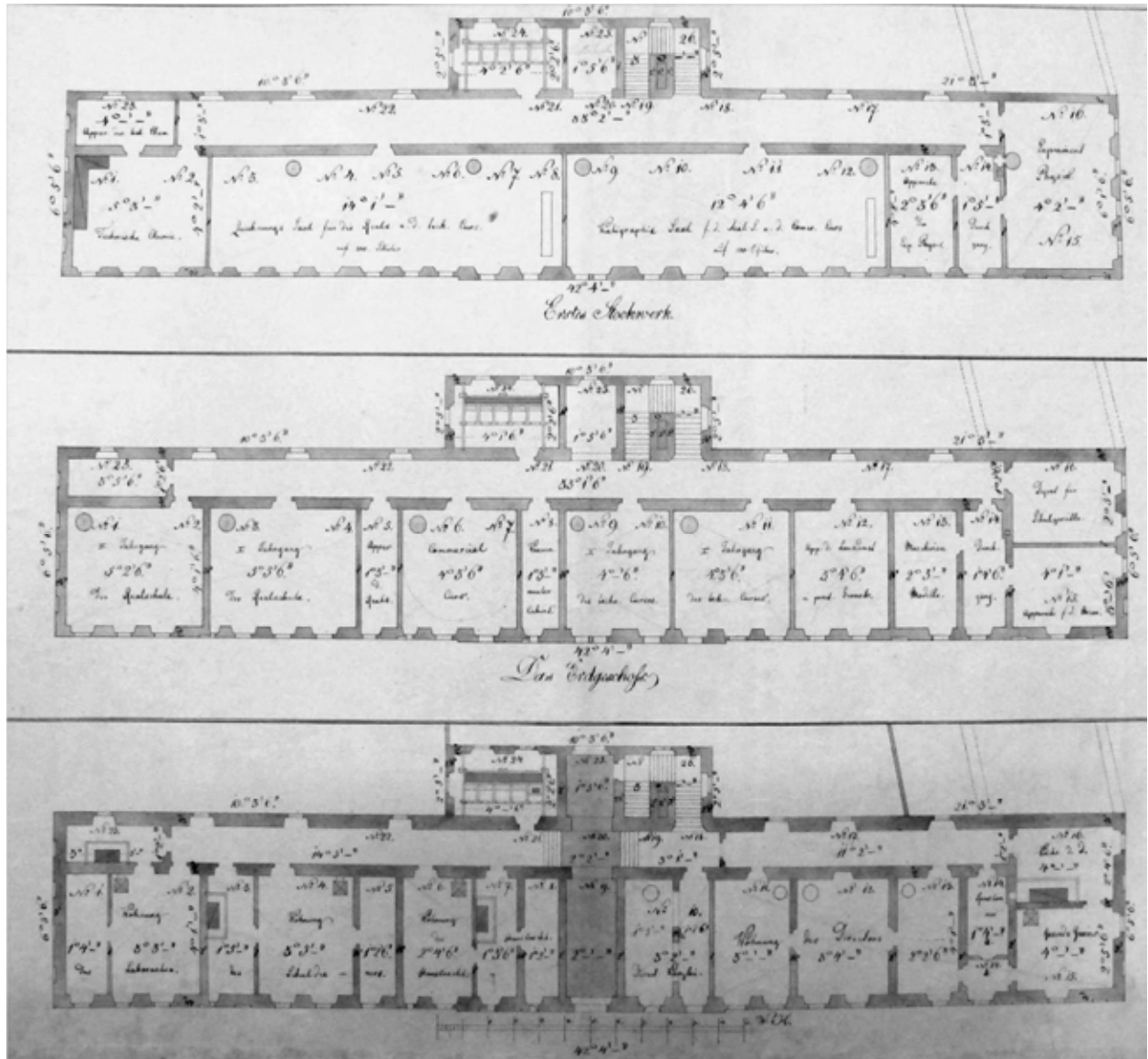

Рис. 14. Друга версія проєктних планів партерного, першого та другого поверхів будівлі академії у проєкті з 1843 р.
 (“План будівництва Реальної Торгової академії і Технічного інституту” (3, арк. 2))

Після обстрілу міста артилерією, для придушення студентського повстання в листопаді 1848 р., будівля академії (тобто кам'яниця Левицьких) була зруйнована, тому на два роки навчальна установа переїхала в приміщення на третьому поверсі Ратуші. З початку 1851 р. академія повернулася до старих приміщень, після їх ремонту.

План перебудови будинку Левицьких у Львові на Вищу технічну школу (справа без дати) (ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 384, б/д). Справа містить кресленики планів будівлі на 4 поверхи. Кресленики фасадів та перетинів відсутні. На планах пером підписано назви всіх приміщень та поряд олівцем відзначено їхнє нове призначення (рис. 10). Позаяк на плані другого поверху позначено аудиторії для занять з хімії, можемо здогадатись, що креслення виконувалися після 1852 р., коли Технічній академії було надано дозвіл на викладання хімії та хімічних технологій.

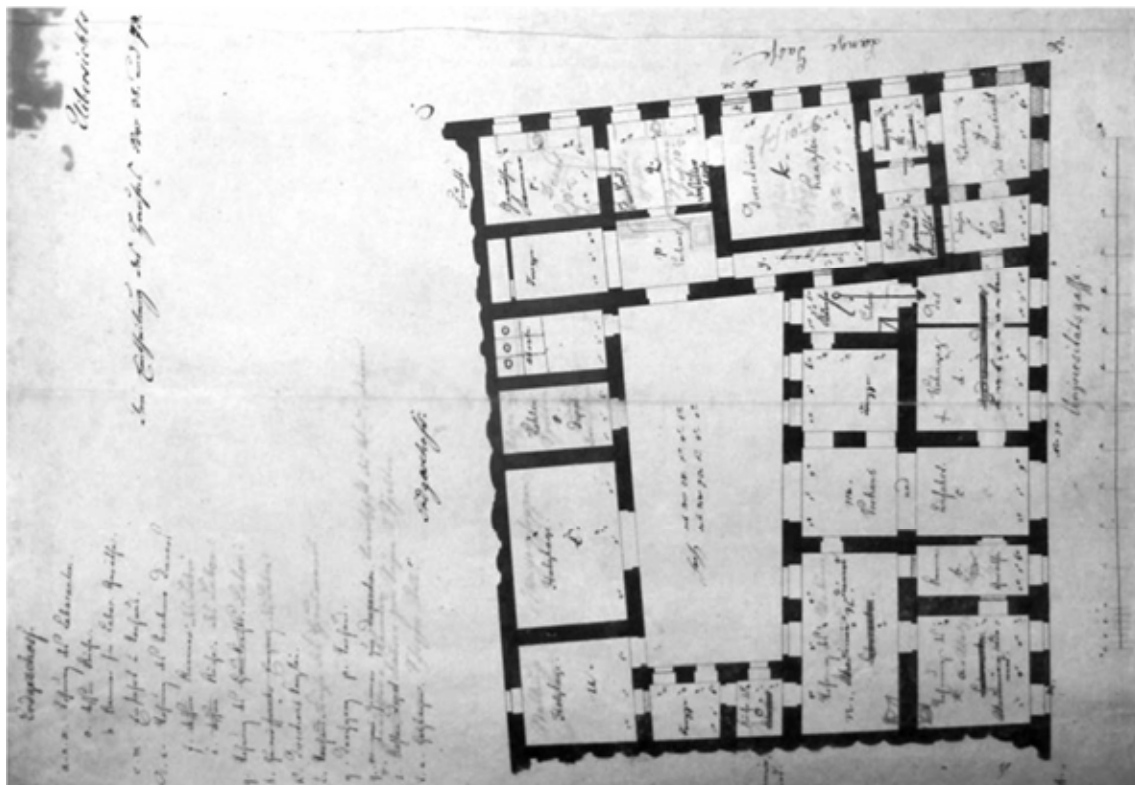

Рис. 15. План партерного (першого) поверху будівлі академії у проєкті з 50-х рр. XIX ст. (?)
 ("План перебудови будинку Левицьких у Львові на Вищу технічну школу" (5, арк. 1))

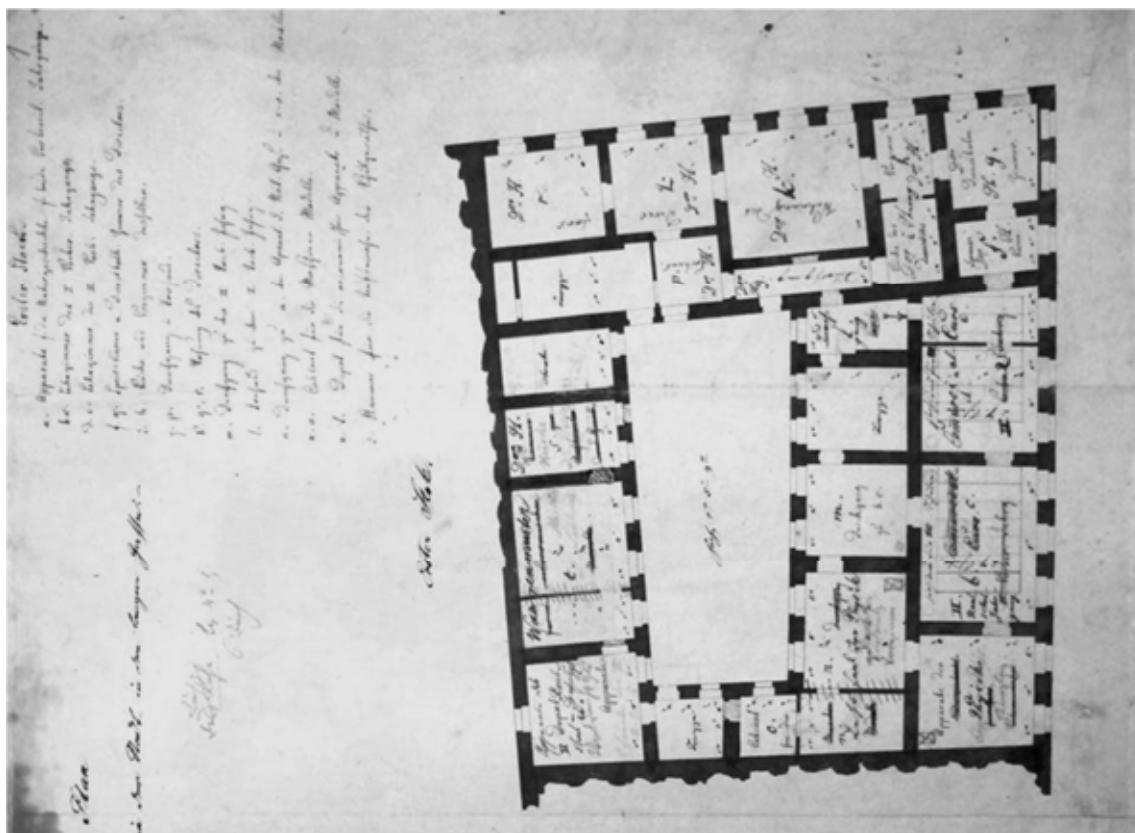

Рис. 16. План першого (другого) поверху будівлі академії у проєкті з 50-х рр. XIX ст. (?)
 ("План перебудови будинку Левицьких у Львові на Вищу технічну школу" (5, арк. 1))

Конфігурація викреслених у туші планів будівлі повністю співпадає з планами, виконаними 1861 р. (наріжна будівля з вікнами на два фасади). Тобто маємо тут креслення того ж будинку, який на 1852 р. належав Левицьким, пізніше (на 1861 р.) – Даровським (рис. 15, 16). Ці недатовані креслення, ймовірно, виконані у 1851–1852 рр., коли Вища технічна академія після короткої перерви вдруге повернулася у старі приміщення кам'яниці на розі вулиць Театральна–Вірменська, що належала на той час родині Левицьких.

Планувальна структура (розміщення приміщень, проїзду та сходових кліток, кількість вікон тощо) повністю відповідає будинку академії, що фігурує пізніше на кресленнях планів цієї кам'яниці під назвою Даровських під роком 1861. Єдиною різницею є те, що на кресленнях планів верхніх поверхів за 1861 р. з боку подвір'я зображено галерею (мабуть, це проєктна пропозиція). Цей факт є аргументом на користь того, що недатовані плани виконувалися перед 1861 р. На креслениках будівлі Даровських відсутні пивниці під частиною будівлі – напевно, через відсутність потреби у їхньому переплануванні.

Чільним фасадом будинок був обернений до вулиці Лянґегасе (Театральної). На нижньому, партеровому поверсі розташовувалися: директорський апартамент, канцелярія, господарські приміщення, вбиральні, відпочивальні. *На другому поверсі* розміщувалися приміщення, призначені для потреб комерційного курсу: заняття з хімії, виробничі приміщення, підготовчі приміщення, аудиторії для креслення підготовчого курсу, кабінети для хімічного приладдя, приміщення технічної хімії, для креслення, службові та інші допоміжні приміщення (рис. 15). *На третьому поверсі* розміщувалися аудиторії для вищої математики, практичної геометрії, наземного та водного будівництва, приміщення, призначені для фізичних дослідів, приміщення техніків другого року навчання, службові приміщення, сіни, вестибюль.

Рис. 17. Сучасне фото будівлі колишньої Технічної академії на розі вулиць Вірменської та Театральної

Таким чином бачимо, що хоча для навчального закладу було розроблено кілька проєктів на зведення нових будівель на площі Каструм (справи 726-1-381 –з 1840 р. та 726-1-382з 1843 р.), стара будівля наріжної кам'яниці Левицьких (Театральна, 20–Вірменська, 2) продовжувала функціонувати і з невеликою перервою надалі використовувалася для потреб Технічної академії. Як впливає з нашого аналізу, недатований проєкт перебудови та пристосування кам'яниці Левицьких на Вищу технічну школу був розроблений у проміжку між 1852 та 1861 рр.

Плани Технічної академії в будинку Даровських у Львові (1861 р.). 1861 р. були виконані інвентарні начерки планів із показом розміщення приміщень ц. к. Технічної академії у будинку, який

позначений як кам'яниця Даровських у Львові (*ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 383, 1861*). Будинок знаходився за тодішньою адресою – на розі вулиць Довгої (*Lange Gasse*) і Університетської (*Universitatgasse*).

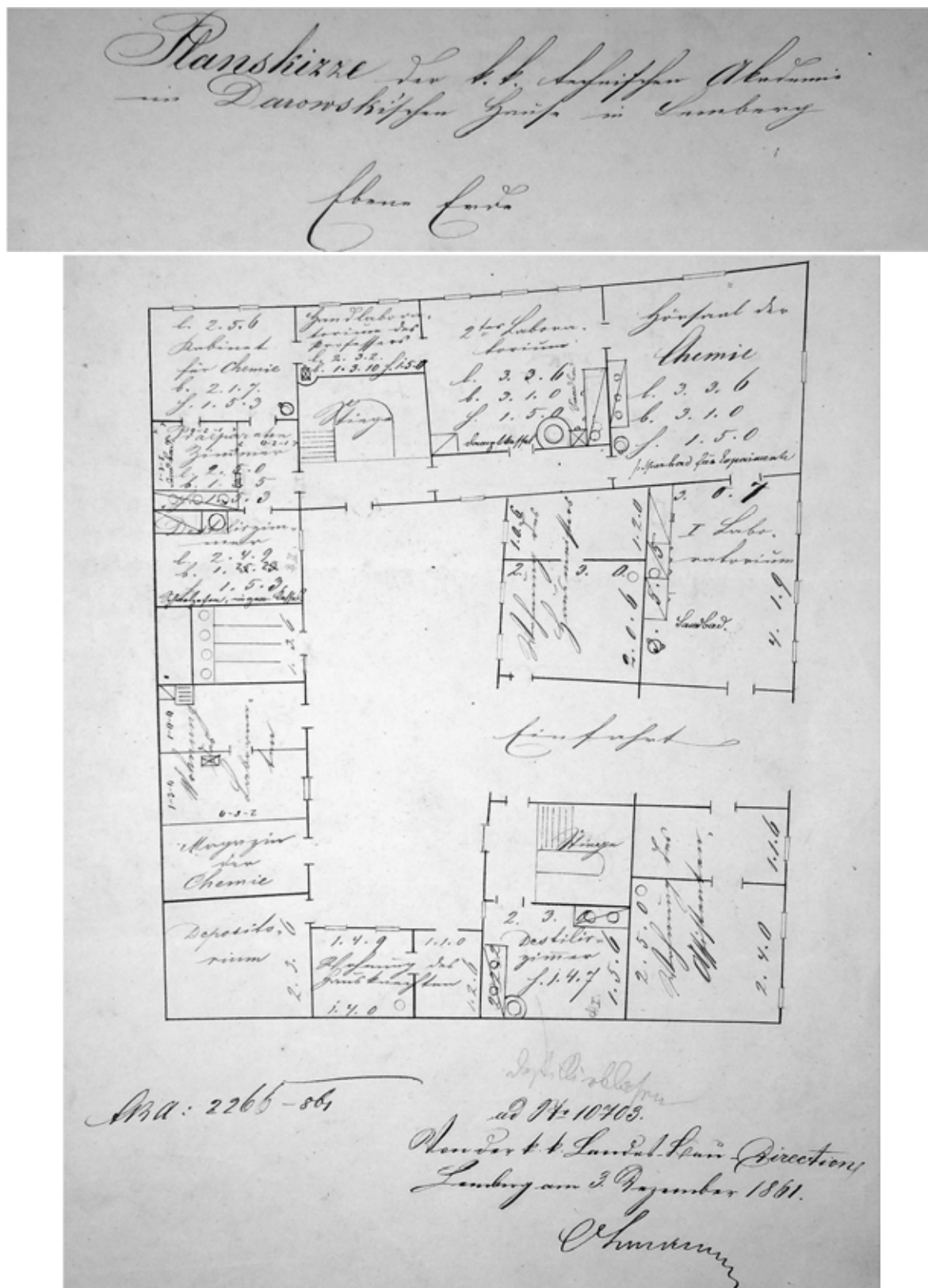

Рис. 18. Ескізне креслення плану партерного поверху будівлі академії з 1861 р.
 (“План будівництва Реальної Торгової академії і Технічного інституту” (4, арк. 1))

Перший (другий за нинішніми мірками) поверх призначався для потреб механічного відділення (рис. 19). Другий поверх – для потреб курсу фізики. Водночас свої кабінети мали викладачі каліграфії і практичної геометрії. На третьому поверсі розташовувалися аудиторії для занять з креслення (рис. 20). Цікаво, що будинок був галерейного типу з малим прямокутним подвір'ям та мав дві сходові клітки. Проїзд у двір містився з боку вулиці Університетської (Вірменської). Третій (четвертий) поверх, мабуть, було добудовано наприкінці 50-х рр. XIX ст. або й у 1861 р., адже відомо, що ця кам'яниця на попередніх кресленнях була триповерховою.

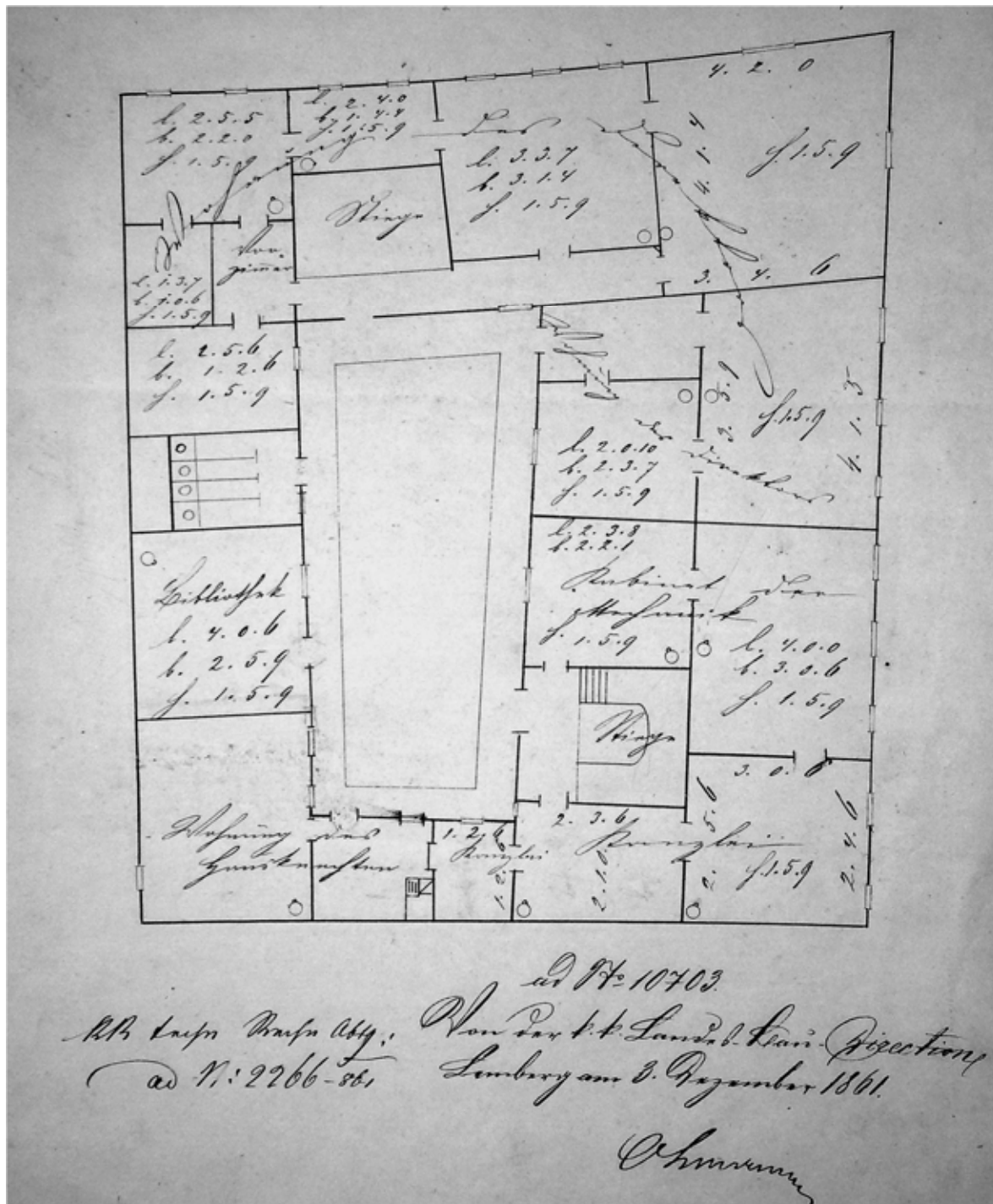

Рис. 20. Ескізне креслення плану першого поверху будівлі академії з 1861 р. архітектора Омана ("План будівництва Реальної Торгової академії і Технічного інституту" (4, арк. 3))

Висновки

На підставі проаналізованих архівних будівельних справ архітектурні сторінки існування аналізованої навчальної установи окреслюються так:

- від 1817 р. трирічна Реальна школа розміщувалася у триповерховій кам'яниці Космигло-вичівській на розі вулиць Театральна, 20–Вірменська, 2;
- 1835 р. у школі відкрито торговий відділ, а 1840 р. навчальну установу перейменовують на Реальну Торгову академію. Відразу ж у 1840 р. опрацьовується проєкт на зведення нового будинку Реальної Торгової академії. Ймовірно, що умови функціонування академії у пристосованій кам'яниці на розі Театральної–Вірменської не відповідали новим вимогам навчального процесу, а також підвищення статусу освітньої установи зумовили виготовлення проєкту нової, імпозантнішої будівлі. Проєкт розроблений у двох варіантах, які різнилися висотами (2 і 3 поверхи), в архітектурній стилістиці бідермайєру (ім'я архітектора не зазначене). Проєкт не було реалізовано;
- у 1843 р. інженер-будівничий Гартенман розробив новий проєкт на будівництво Реальної Торгової академії і Технічного інституту. Запроєктовано нову імпозантну триповерхову освітню будівлю на витягнутому плані, з центральним портиком. Будинок мав бути розташований у південній частині новоутвореної площі Каструм. Цей проєкт також не був реалізований. Академія продовжувала функціонувати у будівлі на розі вулиць Театральної–Вірменської;
- після подій в листопаді 1848 р. будівля академії (кам'яниця на розі Театральна, 20–Вірменська, 2) була зруйнована, тому на два роки навчальна установа переїхала в приміщення на третьому поверсі Ратуші. З початку 1851 р. академія повернулася до старих приміщень;
- після 1852 р., після повернення академії з приміщень Ратуші у наріжну будівлю на вул. Театральній–Вірменській (будинок фігурує під назвою Левицьких), був розроблений проєкт його перебудови на Вищу технічну школу. Цей проєкт не має дати виконання, тому можемо його датувати за логікою подій. У структурі навчального закладу відбувалися зміни: 1853 р. відокремився торговельний відділ, а 1856 р. – і реальна школа. Залишився відділ, що охоплював найважливіші галузі інженерного фаху. Виразніше окреслилися основні технічні напрями, що заклали основу для майбутніх факультетів. Очевидно, з огляду на нове спрямування навчальної установи, і розроблявся проєкт перебудови будинку на Вищу технічну школу. Цей більш технічний профіль відображений також і у переліку проєктованих приміщень;
- у 1861 р., коли Технічна академія продовжувала функціонувати в кам'яниці на розі вулиць Довгої (Lange Gasse) і Університетської (Universitatgasse), нині це ріг Театральної–Вірменської, були виконані інвентарні начерки планів із показом розміщення приміщень ц. к. Технічної академії. Плани вказують, що у попередні роки відбулося перепланування приміщень та надбудова будинку. У документації будинок фігурував під назвою колишньої кам'яниці Даровського;
- матеріали реконструйованих подій та поданих вище архітектурно-будівельних справ мають істотне історичне значення, позаяк показують, як формувалася архітектура технічної навчальної установи під час австрійського панування у Львові. Вони також розкривають зміст урбаністичних перетворень в середньовічному місті та зміни в архітектурі будівель. Презентовані проєкти, хоча й залишилися нереалізованими, висвітлюють особливості функціональної та архітектурно-планувальної структури об'єктів аналізованої навчальної установи у 40–60-х рр. XIX ст., у переддень її великого розширення та перенесення у нову дільницю Львова – на т. зв. Новий Світ.

Бібліографія

- Бойко О., Бевз М. (2016). Будівлі з яких починалася Львівська політехніка. *Від реальної школи до Львівської політехніки. Нариси з історії Львівської політехніки (1816–1918)* / за ред. Ю. Бобала. Львів : Вид-во Львівської політехніки. С. 421–435.
- Бірюльов Ю. (2010). *Захаревичі – творці столичного Львова*. Львів : Центр Європи. С. 25–40.
- Буцко М. І., Кипаренко В. Г. (1994). *Державний університет “Львівська політехніка” 1844–1994*. Львів : Видавництво Державного університету “Львівська політехніка”. 146 с.

- Бобало Ю. Я. (2010). Львівська політехніка. *Litteris et Artibus* / за ред. Ю. Бобала. Київ ; Львів : Логос-Україна. С. 20–30.
- Жук О. (2008). *Головна будівля Львівської політехніки*. До 160-річчя Національного Університету “Львівська політехніка”. Львів : Вид-во Львівської політехніки. 76 с.
- Центральний державний історичний архів у Львові (ЦДІАУЛ), ф. 186, оп. 8, спр. 829. *Кадастрова карта Львова 1849 р.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726 (Колекції проектів і планів), оп. 1, спр. 381 (1840 р.). *Плани Львівської реальної Торгівельної академії.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 382 (1843 р.). *Плани будівництва Реальної Торгівельної академії і технічного інституту у Львові.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 383 (1861 р.). *Плани технічної академії в будинку Даровських у Львові.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 384 (б/д). *План перебудови будинку Левицьких у Львові на вищу технічну школу.*
- Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУЛ), ф. 726, оп. 1, спр. 381. *План Львівської реальної торгової академії 1840 р.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 382. *План будівництва Реальної торгової академії і Технічного інституту у Львові 1843 р.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 383. *План Технічної академії в будинку Даровських у Львові, 1861 р.*
- ЦДІАУЛ, ф. 726, оп. 1, спр. 383. *План перебудови будинку Левицьких у Львові, на вищу технічну школу, б/д.*
- Вуйцик В. (2012). *Leopolitana II. З історії кам’яниць вулиці Вірменської*. Львів : Класика. С. 162.
- Зінкевич Р., Жук О. (2014). *Історія Львівської політехніки* / Національний університет “Львівська політехніка” Львів. 102 с.
- Капраль М. (2003). *Національні громади Львова XVI–XVIII ст. Соціально-правові взаємини*. Львів : Центр Європи.
- Кос Г. (1998). З історії забудови Вірменської вулиці у Львові. *Записки НТШ*. Львів. Т. 127.
- Мельник Б. (2001). *Довідник перейменувань вулиць і площ Львова*. Львів.
- Мельник Б. (2006). *Вулицями старовинного Львова*. Львів.
- Мельник Б., Шестакова Н. (2008). Кам’яниці Львівського середмістя. *Наукові записки. Львівський історичний музей*. Вип. XII. Львів : Новий час. С. 135; 144; 153; 155.
- Могитич Р. (2009). Ліктьовий податок 1767 року у Львові. *Вісник Інституту Укрзахідпроектреставрація*. Ч. 19. Львів.
- Трегубова Т. (1996). Реконструкція розпланування середньовічного Львова за письмовими джерелами. *Архітектурна спадщина України*. Вип. 3. Частина друга / за ред. В. Тимофієнка. Київ : Українознавство. С. 26.
- Huber. (1777). *Hauptstadt Lemberg. Josepho Daniele de Huber*. Kriegsarchiv, Wien. Sygn.: Glh 371. Kriegsarchiv, Wien, Glh 372_8. *Карта Львова 1802 р.*
- Plan, 1802. *Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstädten*. Kriegsarchiv, Wien. Sygn.: Glh 372_8. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34440> (дата звернення: 10.07.2022).
- Politechnika Lwowska 1844–1945*. (1993). Wrocław : Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej. 577 s.
- Poplawski Z. (1992). *Dzieje Politechniki Lwowskiej, 1844–1945*. Krakow : Zakład Narodowy imienia Ossolinskich. 364 s.
- Trentsensky, 1829. *Plan der Stadt Lemberg sammt ihren Vorstadten. Joseph Trentsensky*. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34472> (дата звернення: 10.07.2022).
- Zajączkowski W. (1894). *C. K. Szkoła Politechniczna we Lwowie: rys historyczny jej zalozenia I rozwoju, tudzież stan jej obecny*. Lwow : Nakład Szkoły Politechnicznej. 170 s.

References

- Boyko, O., Bevez, M. (2016). Buildings from which the Lviv Polytechnic began. *From the real school to the Lviv Polytechnic. Essays on the history of the Lviv Polytechnic (1816–1918)*. Under the editorship Yu. Bobalo. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic, pp. 421–435.

Biryulyov, Yu. (2010). *The Zakharevichs are the creators of capital Lviv*. Lviv: "Center of Europe" publishing house, pp. 25–40.

Butsko, M. I., Kyparenko, V. G. (1994). *State University "Lviv Polytechnic" 1844–1994*. Lviv: Publishing House of the State University "Lviv Polytechnic", 146 p.

Bobalo, Yu. (2016). From a real school to the Lviv Polytechnic. *Essays on the history of the Lviv Polytechnic (1816–1918)*. Under the editorship Yu. Bobala. Lviv: Publishing House of Lviv Polytechnic, 439 p.

Zhuk, O. (2008). *The main building of the Lviv Polytechnic*. To the 160th anniversary of the Lviv Polytechnic National University. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 76 p.

Central State Historical Archive in Lviv (TsDIAUL), f. 186, Op. 8, reference 829. Cadastral map of Lviv in 1849.

TSDIAUL, f. 726 (Collections of projects and plans), op. 1, reference 381 (1840). Plans of the Lviv Real Trade Academy.

TSDIAUL, f. 726, Op. 1, reference 382 (1843). Construction plans for the Real Trade Academy and Technical Institute in Lviv.

TSDIAUL, f. 726, Op. 1, reference 383 (1861). Plans for a technical academy in the Darovsky house in Lviv.

TSDIAUL, f. 726, Op. 1, reference 384 (b/d). The plan to rebuild the Levytskyi house in Lviv into a higher technical school.

Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv (TsDIAUL), f. 726, Op. 1, reference 381 Plan of the Lviv Real Trade Academy in 1840.

TSDIAUL, f. 726, Op. 1, reference 382. Construction plan of the Real Trade Academy and Technical Institute in Lviv, 1843.

TSDIAUL, f. 726, Op. 1, reference 383. Plan of the Technical Academy in the Darovsky house in Lviv, 1861.

TSDIAUL, f. 726, Op. 1, reference 383. Plan for reconstruction of the Levytskyi house in Lviv, for a higher technical school, b/d.

Vuytsyk, V. (2012). *Leopolitana II*. From the history of tenement houses on Virmenska Street. Lviv: Classic, pp. 162.

Zinkevich, R., Zhuk, O. (2014). *History of Lviv Polytechnic* / National University of Lviv Polytechnic, 102 p.

Kapral, M. (2003). *National communities of Lviv XVI–XVIII centuries*. Socio-legal relations. Lviv: Center of Europe.

Kos, H. (1998). On the history of construction of Armenian Street in Lviv. *Notes of the NTSH*. Lviv. T. 127.

Melnyk, B. (2001). *Directory of street and square renamings in Lviv*. Lviv.

Melnyk, B. (2006). *The streets of ancient Lviv*. Lviv.

Melnyk, B., Shestakova, N. (2008). Stonemasons of the Lviv middle town. *Scientific notes*. Lviv Historical Museum. Issue XII. Lviv: Novy Chas, pp. 135; 144; 153; 155.

Mohytych, R. (2009). The annual tax of 1767 in Lviv. *Bulletin of the Ukrzakhidproektrestavratsiya Institute*. Part 19. Lviv.

Trehubova, T. (1996). Reconstruction of the layout of medieval Lviv according to written sources. *Architectural heritage of Ukraine*. Vol. 3. Part two. Under the editorship V. Timofienka. Kyiv: Ukrainian Studies, pp. 26.

Huber. (1777). *Hauptstadt Lemberg*. Josepho Daniele de Huber. Kriegsarchiv, Wien. Sygn.: Glh 371.

Kriegsarchiv, Wien, Glh 372_8. *Kapma Львова 1802 p.*

Plan, 1802. *Plan der Stadt Lemberg samt ihren Vorstädten*. Kriegsarchiv, Wien. Sygn.: Glh 372_8. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34440> (дата звернення: 10.07.2022).

Politechnika Lwowska 1844-1945. (1993). Wrocław: Wydawnictwo Politechniki Wrocławskiej, 577 s.

Poplawski, Z. (1992). *Dzieje Politechniki Lwowskiej, 1844-1945*. Krakow: Zakład Narodowy imienia Ossolinskich, 364 s.

Trentsensky. (1829). *Plan der Stadt Lemberg sammt ihren Vorstadten*. Joseph Trentsensky. URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/maps/34472> (дата звернення: 10.07.2022).

Zajączkowski, W. (1894). *C. K. Szkoła Politechniczna we Lwowie: rys historyczny jej zalozenia I rozwoju, tudzież stan jej obecny*. Lwow: Nakład Szkoły Politechnicznej, 170 s.

Oksana Boyko¹, Mykola Bevz²

¹ Ph. D. in Architecture, senior lecturer, Architecture and Conservation Department,
Lviv Polytechnic National University, Lviv
e-mail: ustok@ukr.net

orcid: 0000-0002-7440-0272

² Sc. D., Professor, Head of Architecture and Conservation Department,
Lviv Polytechnic National University, Lviv;
Department of Built Conservation, Lublin University of Technology, Poland
bevzmist@polynet.lviv.ua
orcid: 0000-0003-1513-7045

ARCHITECTURE OF THE BUILDINGS OF LVIV POLYTECHNIC IN THE FIRST PERIOD OF OPERATION, BEFORE 1877: ADAPTATION OF THE OLD OBJECTS AND NEW PROJECTS IN THE CITY CENTER

© Boyko O., Bevz M., 2022

In the works of the history of Lviv Polytechnic, the first years of operation of the technical school are connected with the building in the center of Lviv, on the street Teatralna 20. However, the real architectural history of the Polytechnic has been richer in objects and more connected with center of the city. Newly released archival documents that touch on the history of Lviv Polytechnic make it possible to look differently at the first period of its existence. Extremely interesting is also the information about the buildings and the set of premises (their planning structure, functions) that ensured the functioning of the educational institution. It was believed that the first building specifically designed for the Polytechnic was its current main building on S. Bandera Street, 12, erected in 1873–1877. They were planned to location on a plot in the central part of the city – on Castrum Square. This square arose after dismantling the complex of the Low Castle buildings and the Franciscan monastery. The article is devoted to the analysis of newly discovered archival projects: a) projects of reconstruction of residential buildings at the corner of Teatralna and Virmenska streets for the needs of the technical school; b) the projects of the new building of the technical academy that were planned to be built nearby – on Kastrum Square.

The beginnings of the architectural and construction history of Lviv Polytechnic University have their interesting pages, though at first it was not a higher educational institution. In the first period, in the rank of a real school, the educational institution operated in the rented and adapted premises of the building located at the corner of present streets Teatralna-Virmenska. Why was the new educational establishment located here? The answer to this question is simple. According to Lviv's urban transformation plans, this section was designated by the new Austrian authorities as the site of new representative institutions. This is where the main administrative, socio-cultural and educational objects should appear. At the beginning of the 19 century this section of the central part of Lviv was chosen by the Austrian administration for the settlement of theaters and educational institutions, which was reflected in the names of the streets at that time. The Virmenska Street, which emerged at the same time as the formation of a medieval city within the defensive walls, was initially shorter and started from Krakivska Street. The section between Teatralna and Krakivska streets was annexed to Virmenska only in 1871. By that time it was called Pekarska, then Trinitarian (from the neighborhood of the Trinitarian Order). After liquidation by the Austrian authorities in the late 18th century. Trinitarian monastery Street is called Akademicka or Universytetska (from the university that housed this monastery building. That is, the Real School was located near the old university.

The building at the corner of 20, Teatralnaya Street – 2, Virmenska Street, which housed originally the Real School, and hence the Technical Academy, was erected on the site of two medieval buildings whose owners' names were preserved in their names. In the XVII century. there were little houses under the names: Pishchimushinska (1605–1612), Sokolovska (1630–1640), as well as Turivska or Turtsivska (1631–1635, 1639). In the books and court documents for the years 1647–1767, the corner stone was marked by the name of Kosmiglovska – on behalf of its owner Kosmigel, and in the elbow tax for 1767 – the Kosmiglovska corner, measuring 10.1 m x 29 m. Next to it, in the direction of the Virmenska (No. 2), there was a plot with a house of Bivetivska or Pishchiminska (23.0 m wide), in the elbow tax for 1767, designated as “the Bivetivska wasteland”. On the map of Lviv in 1777 J.-D. Guber's empty parcel is marked on the right of an elongated

corner building, which has a conscription number 62 and faces the present street with a narrower facade. Theatrical. It was on these two plots that new houses were erected, the names of which correspond to the names of their new owners – Darovsky and Levytsky. These buildings were recorded on the cadastral map of Lviv in 1849 under the conscription numbers 72 (extended along Virmenska) and 73 (extended along the Theater).

At the Central State Historical Archives in Lviv, four cases with drawings of the buildings of a real trade school, and later the academy, remained in the Fund of the Collection of Projects and Plans. Two of these cases relate to the aforementioned boardwalk building at the Teatralna-Virmenska – inventory plans, the project of their adaptation to the educational institution. Two more dating back to the dates (1840, 1843) are projects for the construction of a new facility. The first case (1840) presents the design of a new building – in terms of a U-shaped form (in two versions of the pillars: two floors and three), attached one side to some neighboring houses. Instead, the second case (for 1843) presents a very carefully executed project of a new, free-standing house of the Imperial and Royal Technical Academy in two versions. In our opinion, the architect's building was located in the same northwestern section of Lviv, but on the other side – opposite the corner house, on the opposite side of Teatralnaya Street – on the square called Kastrum, which was formed on the site of the dismantled buildings of the Low Castle. Initially, the square of Kastrum was large and extended from Poltva to the University building, located here from 1784 in the rebuilt buildings of the Trinitarian monastery.

Key words: Lviv Polytechnic University, architecture, buildings, archival projects, 19th century.